

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-99>

УДК 338.43:332.1

МАРТИНЮК Максим

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

<https://orcid.org/0009-0002-8660-2792>e-mail: mksm.mrtmk@gmail.com

ЕФЕКТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ, МЕХАНІЗМИ ТА ЗАСОБИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРОСЕКТОРУ

У статті охарактеризовано аграрний сектор та обґрунтовано його пріоритетне значення у забезпеченні продовольчої безпеки, підтриманні соціально-економічної стабільності (зокрема в сільській місцевості), реалізації експортного потенціалу, залученні іноземних інвестицій, зміцненні конкурентоспроможності національного господарства та ін. Обґрунтовано системну необхідність, функціональні особливості та очікувані результати надання державної підтримки агросектору. Визначено набір механізмів державної підтримки агросектору (інституційний, економічний, інноваційно-технологічний, організаційний, ринковий і соціальний), кожен з яких має свої цільові орієнтири, переваги та недоліки. Доведено, що розподіл механізмів державної підтримки агросектору має передбачати не лише створення базових умов для функціонування галузі, а й врахування сучасних тенденцій, до яких українські аграрії мають оперативно адаптуватися з метою досягнення стабільного зростання, не відстаючи від темпів глобалізації та постійного технологічного прогресу. Відповідно до запропонованих механізмів узагальнено перелік інструментів та засобів державної підтримки агросектору. Акцентовано увагу на необхідності комплексного підходу до реалізації державної аграрної політики, що передбачає синергію різних механізмів, інструментів і засобів з метою покращення умов ведення сільського господарства в контексті сучасних викликів і шоків.

Ключові слова: агросектор, державна підтримка, державна аграрна політика, агробізнес, сільське господарство, аграрний ринок, механізми, інструменти, засоби.

MARTYNIUK Maksym

National Research Center "Institute of Agrarian Economics"

EFFECTIVE TOOLS, MECHANISMS AND MEANS OF STATE SUPPORT FOR THE AGRICULTURAL SECTOR

The article provides characteristics of the agricultural sector and highlights its priority importance in ensuring food security, socio-economic stability (especially in rural areas), forming export potential, attracting foreign investment and increasing the competitiveness of the national economy. The systemic need, functional features and expected results of state support for the agricultural sector are substantiated. A set of mechanisms for state support for the agricultural sector is determined (institutional, economic, innovation-technological, organizational, market and social), each of which has its own essential characteristics, advantages and disadvantages. In accordance with the proposed mechanisms, a list of instruments and means of state support for the agricultural sector is summarized. It is proved that the distribution of state support mechanisms for the agricultural sector should provide not only for supporting the basic characteristics of the sector's functioning, such as ensuring access to resources, developing infrastructure or providing financial assistance, but also take into account modern trends to which Ukrainian farmers must quickly adapt in order to achieve stable growth in the conditions of globalization, constant technologization and high uncertainty. It is emphasized that a comprehensive approach to the implementation of state policy in the agricultural sector is required, which involves the implementation of various mechanisms, instruments and means of agricultural policy in order to improve the environment for conducting agriculture in accordance with current challenges and shocks. At the same time, it is important not only to improve coordination between authorities, but also to create clear and transparent rules for providing state aid, ensuring equal conditions for all participants in the agricultural market.

Keywords: agricultural sector, state support, state agricultural policy, agribusiness, agriculture, agricultural market, mechanisms, tools, means

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Аграрному сектору належить ключова роль в економіці країни. Упродовж тривалого часу він залишається одним із основних джерел формування валового внутрішнього продукту, забезпечення зайнятості сільського населення, бюджетних та валютних надходжень. В той же час, ефективне його функціонування активізує притік іноземних інвестицій, стимулює розвиток ринкової інфраструктури, підтримує формування інноваційного середовища, сприяючи водночас посиленню економічної незалежності держави та зміцненню її позицій на глобальному рівні.

Необхідно зазначити, що агросектор нині виступає одним із найбільших роботодавців в Україні, забезпечуючи зайнятість значної частини сільського населення, що сприяє збереженню сільських громад та уповільнює процеси внутрішньої міграції. У цьому зв'язку поступальний його розвиток обумовлюється не лише економічною доцільністю, а й є стратегічно важливим кроком досягнення цілей сталого розвитку та посилення економічної безпеки держави.

Питання ефективної державної підтримки агросектора, особливо з огляду на сучасні економічні та воєнні виклики, набувають виняткової актуальності, оскільки саме системна та цілеспрямована політика залишається ключовим чинником забезпечення сталого розвитку сільського господарства у довгостроковій

перспективі. Як показує практика, задля досягнення поставлених цілей, державна підтримка та її механізми мають націлюватись на підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, що досягається шляхом модернізації існуючих технологій, поліпшення умов кредитування, впровадження інновацій тощо. Важлива і беззаперечна роль у цьому процесі належить стимулюванню інноваційної діяльності, що включає впровадження цифрових рішень, технологій точного землеробства, сталого використання природних ресурсів та адаптації до змін клімату.

Окрім іншого, державна аграрна політика повинна забезпечувати належний рівень інституційної підтримки. В умовах євроінтеграції та досягнення цілей сталого розвитку важливо не лише зосереджуватись на підтримці аграрного виробництва, а й активно стимулювати розвиток інших складових сільської економіки. Зокрема, потребують уваги механізми сприяння формуванню кооперативних об'єднань, що дозволяють малим формам господарювання об'єднувати ресурси, знижувати виробничі витрати, підвищуючи тим самим їхню конкурентоспроможність на товарних ринках. Також важливим кроком є розвиток малого аграрного підприємництва (виробництво нішевих видів продукції, крафтове виробництво тощо), що дозволить забезпечити не лише ефективне використання земельних ресурсів, а й створення нових робочих місць для сільської молоді.

Особливої уваги також потребує збереження аграрного потенціалу сільських територій. Це охоплює як підтримку сільськогосподарського виробництва, так і розвиток соціальної інфраструктури, що включає покращення доступу до освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг. Критично важливим є забезпечення транспортної доступності, оскільки ефективне сполучення між сільськими територіями та великими економічними центрами дозволяє зменшити витрати на логістику та забезпечити ефективний доступ до ринків. Також визначальним є впровадження інноваційних технологій в галузі освіти та охорони здоров'я, що забезпечить сталий розвиток людського капіталу.

Незважаючи на наявність численних інструментів державної підтримки аграрної галузі, їх неузгодженість залишається однією з основних перешкод для ефективного розвитку агросектору. Це подекуди призводить до дублювання функцій між різними державними органами та інституціями, що негативно позначається на організаційній структурі аграрного управління. Враховуючи ці проблеми, необхідно не лише поліпшити координацію між органами влади, а й спростити бюрократичні процедури для аграріїв, забезпечивши єдину платформу доступу до всіх форм підтримки. Ключовим кроком є створення інтегрованих механізмів, які дозволяють агровиробникам безперешкодно отримувати інформацію про наявні державні послуги, доступні фінансові інструменти та сприяють оперативному вирішенню адміністративних питань.

Ще однією проблемою, що суттєво обмежує потенціал аграрного сектору, є неефективний розподіл бюджетних коштів. Цей процес в окремих випадках супроводжується адміністративними бар'єрами, корупційними ризиками та нерівномірним фінансуванням між регіонами або окремими галузями. Як наслідок, деякі регіони продовжують перебувати в категорії «економічно відсталих», що поглиблює і без того гострі процеси їх знелюднення.

Відсутність належного моніторингу та оцінювання ефективності державних програм підтримки в агросекторі ускладнює виявлення проблем і прийняття оперативних рішень для їх своєчасного розв'язання. З огляду на це, актуальним залишається питання впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності використання ресурсів, що забезпечить належне коригування інструментів підтримки відповідно до потреб галузі. Вважаємо, що частковому вирішенню даної проблеми сприятиме створення централізованої платформи відстеження всіх етапів використання державних коштів, що дозволить не лише зменшити корупційні ризики, а й усунути існуючі адміністративні бар'єри. Важливим кроком є також удосконалення механізмів оцінки ефективності програм через регулярні аудити, публічні звіти та аналітичні оцінки, що дасть змогу своєчасно виявляти розбіжності між очікуваннями та реальними результатами. Як підтвердження даної тези можна навести той аргумент, що у попередні періоди на державному рівні виділялись значні суми коштів на підтримку різних галузей, однак дотепер, відсутня об'єктивна оцінка того, наскільки ефективними були ці видатки і який економічний та соціальний результат був досягнутий.

Зважаючи на це особливої актуальності набувають питання розроблення науково обґрунтованих методичних підходів щодо оцінювання ефективності програм бюджетної підтримки аграрного сектору. Така оцінка має ґрунтуватися на системному зборі, обробці та аналізі достовірної, повної та релевантної інформації щодо впливу конкретних програм на розвиток галузі. Відповідно до цього важливо не лише визначити ефективні інструменти державного втручання, а й виявити неефективні або малоефективні інструменти, що потребують перегляду або припинення. У цьому зв'язку доцільно застосовувати галузевий підхід, який передбачає диференціацію оцінювання залежно від специфіки підсекторів (рослинництво, тваринництво, птахівництво, садівництво, органічне виробництво тощо), що дозволить забезпечити більш точну оцінку результативності бюджетної підтримки. Вважаємо, що такий підхід сприятиме підвищенню рівня адресності, прозорості та результативності державної політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання державного впливу на аграрний сектор широко висвітлені у численних наукових

дослідженнях, що дало змогу сформувати ґрунтовне теоретичне підґрунтя. Зокрема, теоретико-методичні підходи до формування державної політики підтримки агросектору висвітлено у праці Грабовського Д. О. [1], де проаналізовано еволюцію наукових поглядів на інструменти державного впливу, що дало змогу автору узагальнити найбільш ефективні механізми регуляції агробізнесу та відповідного ринкового середовища.

У своїх наукових дослідженнях Ю. Лупенка, О. Ходаківської, О. Нечипоренка та О. Шпикуляка [2, с. 122] увага зосереджується на державних регуляторних механізмах, з акцентом на особливості адаптації європейських принципів управління, підтримки та регулювання аграрного сектору відповідно до сьогочасних реалій.

У праці [3, с. 90-101] акцент зроблено на інституційному аспекті підтримки, зокрема на розширенні фінансових можливостей аграрних підприємств на регіональному рівні через розвиток відповідної інфраструктури та удосконалення організаційно-правових форм. Також фінансово-економічні аспекти державного регулювання сільського господарства досліджено в роботах М. Латиніної, Т. Харченко [4, с. 68-86], О. Лемішко [5, с. 146-154], які акцентують увагу на важливості результативного функціонування державної фінансової політики у сфері відтворення капіталу агросектору.

Натомість А. Осіпова [6], О. Панухник [7, с. 5-10] пропонують шляхи трансформації існуючих підходів до підтримки сільськогосподарських підприємств, орієнтуючись, окрім фінансової стабільності, на ринкову адаптивність та інноваційно-технологічний розвиток.

Практичні аспекти оцінювання ефективності державної підтримки агросектору розкрито у дослідженні Г. Прунцеві [8, с. 79-88], де здійснено комплексний аналіз впливу державних фінансових впливань на діяльність сільськогосподарських підприємств. Подібний підхід знаходимо у дослідженнях Л. Петлюк, Н. Медведкової [9, с. 105-111] та Л. Свистун, Ю. Попової, К. Штепенко [10], які розглядають державне регулювання агросектору в контексті досягнення цілей сталого розвитку.

У сучасних умовах особливого значення набувають роботи, присвячені функціонуванню агросектору у воєнний період. Так, В. Галанець [11, с. 42-48] підкреслює критичну потребу держави у підтримці аграрного виробництва задля збереження економічної стійкості та забезпечення базових потреб населення. Важливість державної підтримки агросектору також висвітлюється у праці [13, с. 68-80], де особливу увагу приділено безпеці агробізнесу та необхідності швидкої інтеграції українських сільгоспвиробників до європейського простору.

Також необхідно відзначити важливість забезпечення продовольчої безпеки України, що детально досліджено у публікаціях Л. Васильєвої [13, с. 55-60] та В. Залізняка [14, с. 123-127], які обґрунтовують доцільність державної підтримки як ключового чинника стабільного розвитку агросектору та адаптації сільгоспвиробників до масштабних і часто непередбачуваних змін.

Низка авторів акцентують увагу на галузевих чи секторальних підходах у формуванні політики державного регулювання, де розкривають важливість державної підтримки конкурентоспроможного виробництва біопалив [15, 16], екологізації аграрного виробництва [17, 18], розвитку органічного виробництва [19, 20], садівництва [21], хмелярства [22] тощо.

Загалом, результати наукових досліджень підкреслюють, що ефективність державної підтримки агросектору значною мірою залежить від збалансованого поєднання інституційних, фінансово-економічних, технологічних, соціальних та інших механізмів, а також від адаптації аграрної політики до викликів часу, таких як війна, неоіндустріальні зміни та глобалізаційні процеси.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Держава має значний вплив на розвиток агросектора, і тому правильне використання механізмів, інструментів і засобів підтримки може суттєво покращити ефективність державного регулювання сільськогосподарського комплексу. Одним із основних напрямів такого регулювання є надання державної підтримки агровиробникам через широкий набір інструментів. Важливо, щоб ці інструменти були доступні не лише великим агропідприємствам, але й малим та середнім формам господарювання, яким належить важлива роль у забезпеченні внутрішньої продовольчої безпеки населення країни та соціальної стабільності сільських регіонів.

Завдяки правильно організованим механізмам підтримки держава може сприяти впровадженню нових технологій в агросекторі. Тут потрібно враховувати, що залучення сучасних технологій та підвищення ефективності сільського господарства здатне значно покращити продуктивність та трудомісткість праці, знизити витрати на виробництво продовольчої продукції та зменшити екологічний вплив аграрного сектору.

В цілому, створення і запровадження дієвих механізмів, інструментів та засобів державної підтримки може створити надійну основу для суттєвого підвищення конкурентоспроможності та зміцнення економічної безпеки агроформувань, одночасно створивши необхідні передумови для довгострокового, збалансованого сільського розвитку. Така модель підтримки зможе, у перспективі, слугувати фундаментом для переходу аграрної галузі до інноваційної моделі розвитку, орієнтованої на підвищення продуктивності,

енергоефективності, екологічної сталості та інтеграцію до глобальних ланцюгів створення доданої вартості. Крім того, вона сприятиме технічному переоснащенню підприємств, впровадженню цифрових технологій, поліпшенню систем якості та безпечності продукції, що є надзвичайно важливим в умовах євроінтеграційних прагнень України.

Крім того, варто зазначити, що послідовна й комплексна державна політика підтримки аграрного сектору генерує мультиплікативний ефект, який проявляється у стимулюванні розвитку суміжних галузей економіки (переробної промисловості, логістики, машинобудування, IT-сфери), сприяє збереженню соціальної стабільності сільських територій, а також формує сприятливі передумови для поліпшення умов праці й життя сільського населення. В умовах демографічних викликів та зростаючої внутрішньої міграції, що набула значних масштабів з початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України, це набуває особливої стратегічної ваги.

Припускаємо, що з точки зору ширших перспектив, реалізація означених підходів сприятиме не лише соціально-економічному зростанню країни, а й забезпеченню її конкурентоспроможності на міжнародній арені, зміцненню позицій у глобальному агропродовольчому просторі та формуванню позитивного іміджу України як надійного постачальника не лише сировини, а й якісної продукції кінцевого споживання з високою доданою вартістю.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є здійснення наукового аналізу сучасних механізмів, інструментів та засобів державної підтримки агросектору та окреслення їхньої ролі у формуванні передумов стійкого розвитку аграрної галузі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Державна підтримка агросектору є важливою складовою економічної політики країни, що забезпечує пріоритетну роль у гарантуванні продовольчої безпеки, розвитку сільських територій, збереженні економічної рівноваги та ін. Особливої ваги державна підтримка набуває в умовах глобальних економічних і політичних викликів, які супроводжуються нестабільністю аграрних ринків, коливаннями цін, логістичними перебоями та підвищеними ризиками для виробників. Додатково, варто відзначити, що на тлі глобальних криз важливу роль відіграють внутрішні виклики, серед яких загрози, зумовлені воєнними діями, що ускладнюють не лише виробничі процеси, а й призводять до порушення логістичних ланцюгів постачання сировини. За таких умов державна підтримка виконує компенсаторну функцію, згладжуючи наслідки зовнішніх шоків та кризових явищ. Це, у свою чергу, забезпечує стабільність внутрішнього споживчого ринку, створює умови збереження макроекономічної рівноваги та посилення економічної безпеки держави.

Однозначно, державна підтримка агросектора охоплює вирішення багатьох складних завдань на національному та регіональному рівнях. На національному рівні державна політика в аграрній сфері повинна сприяти забезпеченню продовольчої безпеки, стабільності цін на основні види сільськогосподарської продукції та ефективному використанню природних ресурсів. Це включає підтримку інноваційних процесів, модернізацію інфраструктури та стимулювання залучення інвестицій у галузь, що сприяє підвищенню її конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на світових ринках.

Крім того, важливою складовою національної політики є розробка та впровадження механізмів, які зможуть забезпечити ефективне реагування на виклики, пов'язані з глобальними кліматичними змінами, коливаннями попиту та пропозиції на сільськогосподарську продукцію, а також непередбачуваними економічними чи політичними кризами, як-от пандемії або воєнні конфлікти [23, 24].

На регіональному рівні державна підтримка агросектора здебільшого має бути спрямована на стимулювання місцевих ініціатив. При цьому важливо враховувати перспективи розвитку агропромислових кластерів, природні умови та соціально-економічні особливості конкретного регіону. Загалом кожному регіону притаманні свої унікальні властивості, з огляду на що, державна підтримка має орієнтуватися на місцеві особливості та навіть деякою мірою враховувати місцеві традиції.

Наприклад, для регіонів, де переважають певні види сільськогосподарської продукції (наприклад, зернові, овочі, плодові культури), підтримка повинна включати інвестиції в розвиток відповідної інфраструктури, зокрема, зберігання та переробки продукції. Для інших регіонів, де важливими є молочні чи м'ясні виробництва, державні програми повинні включати розвиток кормової бази, удосконалення ветеринарної служби та сприяння створенню нових переробних потужностей.

Також важливо, щоб регіональна підтримка враховувала природні умови, такі як кліматичні особливості, типи ґрунтів та водні ресурси. Наприклад, у посушливих регіонах може бути доцільною підтримка технологій водозбереження, а в районах із родючими ґрунтами – інвестиції у високоефективні агротехнічні методи та органічне землеробство. Регіональні програми також повинні стимулювати адаптацію до змін клімату, включаючи підтримку агровиробників у переході на стійкі практики, що мінімізують екологічні ризики.

Крім того, важливим аспектом регіональної політики є підтримка малого та середнього бізнесу в

аграрному секторі, зокрема, через фінансову допомогу, навчання та консультування. Це дозволить не лише сприяти економічному зростанню на місцях, а й забезпечити залучення молодих фахівців до аграрної сфери, що особливо важливо для збереження сільських громад і запобігання їхній депопуляції.

Особливе значення також має розвиток місцевої агропереробної промисловості, яка здатна створювати додаткову вартість, забезпечуючи місцевих виробників ринками збуту, а також сприяючи створенню нових робочих місць. Регіональні ініціативи можуть включати також створення агропромислових кластерів, які дозволяють інтегрувати виробничі потужності, логістику та маркетинг у єдину ефективну систему.

Беручи до уваги важливість ефективного використання механізмів державної підтримки агросектора, слід підкреслити, що належна організація та координація таких механізмів можуть суттєво посилити не лише стабільність функціонування сільськогосподарських підприємств, а й сприяти динамічному розвитку всього галузевого комплексу країни. Ключовою умовою цього виступає формування цілісної та збалансованої системи державної підтримки, яка поєднує прямі інструменти та засоби, спрямовані на розвиток аграрної інфраструктури, впровадження інноваційних агротехнологій та розширення можливостей доступу на зовнішні аграрні ринки для українських виробників.

Вважаємо, що розподіл механізмів державної підтримки агросектору має передбачати не лише забезпечення базових умов його функціонування – таких як доступ до ресурсів, розвиток інфраструктури чи надання фінансово-інвестиційної допомоги, – але й урахувати сучасні тенденції, до яких аграрії повинні адаптуватися задля досягнення стабільного зростання. У табл. 1 представлено набір механізмів державної підтримки агросектору (інституційний, економічний, інноваційно-технологічний, організаційний, ринковий та соціальний), кожен з яких має свої цільові орієнтири, переваги та недоліки.

Таблиця 1

Механізми державної підтримки агросектору: мета, переваги та недоліки реалізації

Перелік механізмів	Мета (цілі, завдання)	Переваги	Недоліки
Інституційний	Розвиток правових та організаційних структур, підтримка громадських та державних інститутів агросектора	Забезпечення стабільності та прогнозованості аграрної політики, налагодження ефективної взаємодії між органами державної влади та суб'єктами аграрного бізнесу	Значні бюджетні витрати на функціонування державних інститутів у поєднанні з необхідністю безперервного вдосконалення законодавчої бази
Економічний	Забезпечення економічної підтримки через зменшення податкового навантаження, підтримку закупівель та надання фінансування для розвитку аграрного виробництва	Підвищення фінансової стабільності агропідприємств, поліпшення продовольчої безпеки та досягнення стабільності цін на агропродукцію	Зниження надходжень до бюджету, спотворення ринкових умов та збільшення залежності агросектору від державних виплат
Інноваційно-технологічний	Стимулювання впровадження новітніх технологій і модернізація агровиробництва з метою підвищення його ефективності та екологічності	Сприяння підвищенню ефективності праці та зниженню витрат на виробництво агропродукції, забезпечення зростання конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на міжнародних продовольчих ринках	Висока вартість впровадження, необхідність постійного навчання персоналу та можливі тимчасові труднощі в адаптації до нових агротехнологій
Організаційний	Оптимізація управлінських структур, логістики та виробничих процесів для покращення координації та ефективності агробізнесу	Покращення процесів прийняття та реалізації управлінських рішень з метою підвищення ефективності агровиробництва	Труднощі в управлінні змінами, необхідність значних організаційних зусиль та ймовірність опору з боку персоналу
Ринковий	Забезпечення досягнення оптимального рівня виробництва та споживання агропродукції	Розширення ринків збуту, підвищення конкуренції, покращення ефективності ринкових відносин і зростання експорту агропродукції	Обмеженість можливостей подолати нестабільність ринкових умов, залежність від зовнішніх ринків та коливання цін на аграрну продукцію
Соціальний	Забезпечення робочими місцями, розвиток інфраструктури, освіти та охорони здоров'я в сільських регіонах	Покращення рівня життя в сільських районах, зменшення міграції, створення нових робочих місць, підтримка малих фермерських господарств	Високі бюджетні витрати на соціальні програми, можлива неефективність деяких з них

Джерело: авторська розробка.

Так, важливість інституційного механізму державної підтримки агросектору полягає у формуванні цілісної правової та організаційної основи для ефективного функціонування досліджуваного сектору. Завдяки цьому формується стабільне середовище для ведення агробізнесу, налагоджується конструктивний діалог між аграріями та державними структурами, забезпечується передбачуваність регуляторної політики. Однак реалізація інституційного механізму вимагає значних фінансових та адміністративних ресурсів.

Йдеться не лише про прямі витрати на функціонування державних установ, а й про постійну потребу в оновленні законодавчої бази, підвищенні кваліфікації кадрів, модернізації управлінських підходів. За відсутності належного контролю та координації такі витрати можуть зростати, не приносячи очікуваних результатів, що робить інституційний механізм одним із найскладніших, але водночас і найнеобхідніших елементів державної підтримки агросектору.

Натомість економічний механізм державної підтримки агросектору передбачає безпосередній вплив на фінансові умови ведення сільськогосподарської діяльності шляхом застосування інструментів фінансової та бюджетної політики. Очікуваними результатами такого механізму здебільшого є зменшення податкового навантаження на агровиробників, забезпечення часткової компенсації витрат на виробництво та стимулювання реалізації продукції, що, у свою чергу, підвищує економічну стабільність підприємств і сприяє забезпеченню продовольчої безпеки як окремих територій, так і країни в цілому.

Крім того, економічна підтримка з боку держави створює додаткові стимули для розвитку малих і середніх фермерських господарств, розширення обсягів виробництва та збереження робочих місць у сільській місцевості. Вважаємо, що такий механізм особливо ефективний у кризові періоди, коли необхідне швидке реагування на зовнішні шоки та нестабільність агроринку. Проте важливо враховувати й потенційні ризики, зокрема, надмірне або тривале використання економічних інструментів може призводити до викривлення ринкової конкуренції, зменшення мотивації до підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської та інноваційного розвитку агропідприємництва.

Основна увага в межах інноваційно-технологічного механізму державної підтримки агросектору повинна приділятися впровадженню новітніх технологій, цифрових рішень, автоматизації виробничих процесів та розвитку сталих виробничих практик. Завдяки такому підходу аграрні підприємства мають змогу не лише підвищити продуктивність і знизити собівартість продукції, але й поліпшити її якість та відповідність міжнародним стандартам, що сприяє виходу на зовнішні агроринки. Водночас інноваційно-технологічний механізм має ряд особливостей, що потребують додаткової уваги. Насамперед, йдеться про високу вартість інноваційних рішень, що може бути непосильною для багатьох суб'єктів малого та середнього агробізнесу без відповідної державної підтримки у вигляді грантів, пільгового кредитування чи програм співфінансування.

Організаційний механізм державної підтримки агросектору є досить багатоаспектним і включає комплексне вдосконалення управлінських структур, логістичних систем і внутрішніх виробничих процесів. На рівні державних органів це означає створення чіткої й зрозумілої нормативно-правової бази, яка забезпечуватиме ефективну взаємодію між різними гілками влади, агровиробниками та громадськістю. Важливою є також розробка стратегічних планів, державних програм та галузевих стратегій розвитку, які мають враховувати специфіку регіонів та галузей, що дозволить надавати диференційовану підтримку, орієнтуючись на особливості місцевих умов і відповідно їх базових потреб.

У свою чергу, на рівні агроформувань удосконалення організаційної структури передбачає оптимізацію внутрішніх бізнес-процесів, таких як управління ресурсами, технологічні інновації тощо. Впровадження новітніх управлінських практик, автоматизація та цифровізація виробничих процесів можуть значно підвищити ефективність їх діяльності. Це, у свою чергу, може суттєво скоротити виробничі витрати, сприяти покращенню якості продукції та забезпечити більшу сталість виробничих процесів.

Примітно, що завдяки ефективному організаційному супроводу забезпечується краща логістика – як у постачанні ресурсів, так і в збуті агропродукції. Це дозволяє мінімізувати часові витрати та зменшити кількість управлінських помилок. Важливим аспектом є також модернізація логістичних систем, яка сприяє скороченню часу доставки та зниженню витрат на транспортування. Крім того, це зменшує ризики, пов'язані з коливаннями цін на енергоресурси та інші компоненти. Впровадження інноваційних логістичних рішень має потенціал значно покращити обіг сільськогосподарської продукції між різними етапами постачання, забезпечуючи своєчасну доставку та збереження якості як кінцевої продукції, так і сировини на всіх етапах ланцюга постачання.

У результаті, комплексне удосконалення організаційного механізму створює умови для більш ефективного використання державних ресурсів, що спрямовуються на підтримку агросектору. Так, завдяки удосконаленню управлінським практикам та організаційним структурам можна зменшити бюрократичні бар'єри, що у свою чергу суттєво спрощує процедуру отримання пільгових кредитів, державних субсидій, чи дотацій [26, с. 176]. Таким чином, основною метою даного механізму є підвищення ефективності функціонування аграрної галузі та забезпечення стабільного її розвитку, що досягається шляхом оптимізації організаційної структури, покращення координації між усіма учасниками виробничого ланцюга та впровадження сучасних підходів до планування, обліку і контролю бізнес-операцій.

Більше того, удосконалення внутрішньої структури аграрних підприємств дозволяє оперативніше реагувати на зміни зовнішнього середовища, адаптувати бізнес-процеси до нових викликів і створювати конкурентоспроможну організаційну модель. Втім, реалізація організаційного механізму часто супроводжується низкою труднощів для аграрних підприємств, до яких потрібно віднести: (1) опір змінам з боку персоналу, особливо якщо вони пов'язані з перерозподілом повноважень, скороченням посад або необхідністю додаткового навчання; (2) необхідність ретельного планування, високої кваліфікації

управлінців і достатніх фінансових та часових ресурсів; (3) високу фрагментарність і нездатність призвести до очікуваних результатів.

Сутність ринкового механізму полягає у формуванні ефективного та прозорого ринкового середовища, яке стимулює конкуренцію між агровиробниками, підвищує якість сільськогосподарської продукції, покращує доступ до ринкової інформації та забезпечує рівні умови для різних суб'єктів агробізнесу. Безперечно, активне використання цього механізму сприяє зростанню обсягів та диверсифікації каналів реалізації сільськогосподарської продукції, розширенню географії експорту й залученню нових споживачів.

Однак реалізація ринкового механізму державної підтримки агросектору супроводжується низкою викликів, зокрема: (1) аграрний ринок залишається вразливим до коливань цін, що особливо актуально для продукції з високою сезонністю або залежністю від погодних умов, (2) орієнтація на зовнішні агроринки передбачає високий рівень конкуренції, а також залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури, валютних коливань, торговельних бар'єрів і міжнародної політичної ситуації, (3) відсутність у аграріїв єдиного доступу до ринкової інфраструктури або достатніх знань для ефективного ведення зовнішньоекономічної діяльності.

Соціальний механізм державної підтримки агросектору спрямований на всебічний розвиток сільських територій шляхом реалізації соціально орієнтованих програм, які включають покращення інфраструктури, забезпечення якісної освіти, медичного обслуговування, соціального захисту, створення нових робочих місць та ін. Вважаємо, що мета соціального механізму державної підтримки агросектору полягає не лише в підтримці агровиробництва як такого, а й у забезпеченні гідних умов життя для сільського населення, збереженні людського капіталу та формуванні сприятливого соціального середовища, необхідного для сталого розвитку аграрних територій. Водночас ефективна реалізація соціального механізму вимагає значних державних ресурсів і високого рівня організації на місцевому рівні. Якщо брати до уваги відсутність чіткої системи контролю, стратегічного планування та моніторингу цільового використання коштів, існує ризик нерационального витрачання бюджетних ресурсів, дублювання програм або їхньої невідповідності реальним потребам громад.

На нашу думку, для досягнення очікуваних результатів при реалізації механізмів, зокрема державної підтримки агросектору, необхідно ретельно підходити до вибору інструментів та засобів. На рис. 1 узагальнено перелік інструментів та засобів державної підтримки агросектору, з акцентом на стимулювання економічного зростання в сільському господарстві, залучення інвестицій та впровадження інноваційних рішень суб'єктами агробізнесу, забезпечення належного рівня продовольчої безпеки та ін.

Досвід багатьох країн підтверджує необхідність поєднання широкого спектру інструментарію державної підтримки задля досягнення максимального ефекту. Йдеться про такі інструменти, як бюджетування (компенсації, дотації), кредитування, грантова підтримка, оподаткування, субсидування вартості техніки та обладнання, інвестування, страхування аграрних ризиків, державні закупівлі (інтервенції), ціноутворення, митно-тарифне регулювання, квотування, ліцензування тощо.

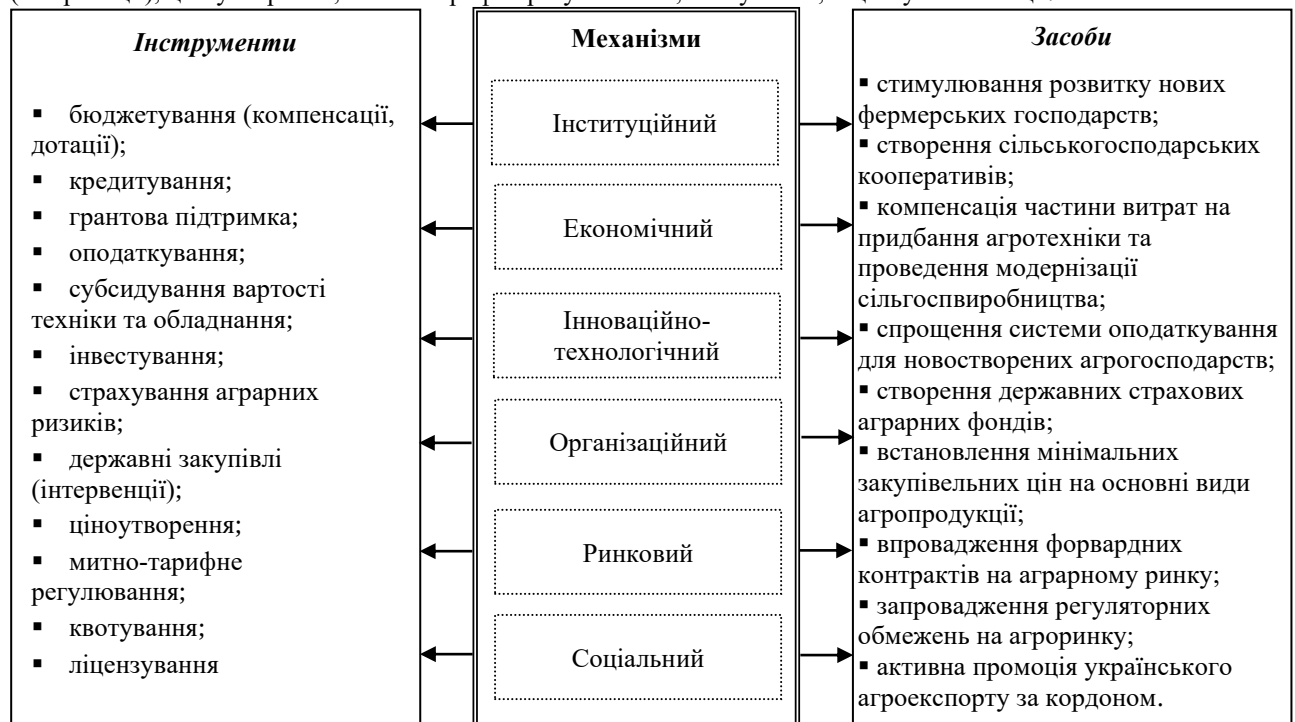

Рис. 1. Перелік інструментів та засобів державної підтримки агросектору за механізмами впливу
Джерело: авторська розробка.

Стосовно засобів державної підтримки агросектору, вважаємо, що високе прикладне значення мають такі заходи, як-от: (1) стимулювання інноваційної сільськогосподарської діяльності та розвиток нових фермерських господарств; (2) підтримка створення сільськогосподарських кооперативів і сприяння спільному збуту аграрної продукції; (3) компенсація частини витрат на придбання агротехніки та проведення модернізації сільгоспвиробництва; (4) спрощення системи оподаткування з можливим зниженням ставки ПДВ на агропродукцію та наданням податкових канікул для новостворених агрогосподарств; (5) створення державних страхових аграрних фондів і надання гарантій на випадок стихійних лих або інших форс-мажорних обставин; (6) встановлення мінімальних закупівельних цін на основні види агропродукції для забезпечення справедливого доходу сільськогосподарським виробникам; (7) впровадження форвардних контрактів на аграрному ринку з державною підтримкою для зниження цінових ризиків; (8) запровадження регуляторних обмежень з метою підтримки ринкового балансу в аграрному секторі; (9) активна промоція українського агроекспорту за кордоном, участь у міжнародних виставках, ярмарках, глобальних заходах та проєктах.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Агросектор є важливою складовою економіки будь-якої країни та займає значну частину в структурі національного виробництва і споживання. Попри те, що агросектор забезпечує продовольчу безпеку, також створює численні робочі місця, підтримує розвиток сільських територій і є важливим джерелом доходів для значної частини населення.

Відзначено стратегічне значення агросектору для економіки, оскільки його розвиток стимулює зростання інших галузей, що дозволяє не тільки задовольняти внутрішні потреби, але й нарощувати експортний потенціал країни. Необхідність розвитку агросектору підтверджується важливістю отримання валютних надходжень та зміцнення торговельних позицій вітчизняних виробників на міжнародних ринках.

Встановлено, що державна підтримка агросектору є ключовим елементом економічної політики України, що сприяє не лише забезпеченню продовольчої безпеки, а й підвищенню конкурентоспроможності аграрних товаровиробників, розвитку сільських територій та забезпеченню стабільності національної економіки. Вона набуває особливої ваги в умовах глобальних економічних і політичних викликів та воєнних загроз.

Ефективність державної підтримки агросектору забезпечується через комплексний підхід, який включає вдосконалення управлінських структур, оптимізацію логістичних процесів, застосування інноваційних підходів до планування та контролю за бізнес-операціями. Важливим є також зниження бюрократичних бар'єрів і полегшення доступу до фінансових ресурсів, технологій та інформації.

Ключовим фактором ефективності державної підтримки є її адаптація до специфіки різних регіонів. Встановлено, що програми, орієнтовані на місцеві ініціативи, з урахуванням природних та соціально-економічних особливостей, здатні стимулювати розвиток агропромислових кластерів, забезпечуючи підвищення ефективності аграрного виробництва на місцях. Важливою складовою державної підтримки є також стимулювання інновацій в агросекторі. Впровадження новітніх технологій та інноваційних рішень дозволяє підвищити продуктивність, знизити витрати та покращити якість агропродукції.

Для досягнення стійкого розвитку аграрного сектору необхідною є стабільна і послідовна державна політика підтримки. Важливою є також координація між усіма учасниками аграрного виробничого ланцюга, включаючи державні органи влади, аграрні формування, їх громадські організації та бізнес-структури.

Виходячи з особливостей аграрного сектору та необхідності його державної підтримки доцільно впроваджувати широкий набір механізмів, серед яких основними є інституційний, економічний, інноваційно-технологічний, організаційний, ринковий та соціальний. При цьому механізми державної підтримки агросектору є багатогранними та взаємодоповнюваними, оскільки охоплюють економічні, соціально-організаційні та інші аспекти розвитку. Інституційний і організаційний механізми спрямовані на посилення управлінської ефективності та правової стабільності, тоді як економічний і ринковий механізми забезпечують фінансову підтримку та розвиток ринкової інфраструктури. Інноваційно-технологічний механізм стимулює модернізацію виробництва, а соціальний – покращення умов життя в сільській місцевості. Водночас реалізація кожного з механізмів супроводжується певними викликами, серед яких – значні бюджетні витрати, потреба в постійному вдосконаленні, ризики ринкової нестабільності та ін., що вимагає комплексного підходу до формування аграрної політики.

З огляду на такий спектр механізмів державної підтримки агросектору, реалізація аграрної політики в Україні має передбачати використання широкого арсеналу інструментів державного регулювання, зокрема: бюджетування (компенсації, дотації), кредитування, грантову підтримку, податкове стимулювання, субсидування вартості техніки та обладнання, інвестування, страхування аграрних ризиків, державні закупівлі (інтервенції), регулювання цін, митно-тарифне регулювання, квотування та ліцензування. Відповідно, перелік засобів державної підтримки агросектору включатиме: стимулювання інноваційної сільськогосподарської діяльності, створення сільськогосподарських кооперативів, компенсацію частини витрат, спрощення системи оподаткування, створення державних страхових аграрних фондів, установа

мінімальних закупівельних цін, впровадження форвардних контрактів, запровадження регуляторних обмежень, активну промоцію українського агроекспорту за кордоном тощо.

Подальший розвиток механізмів підтримки агросектора залежать від здатності адаптуватися до нових викликів і можливостей, таких як зміни клімату, нові технології та глобальні економічні тенденції. Тому важливо постійно переглядати існуючі стратегії та впроваджувати новітні інструменти, що сприятимуть сталому розвитку аграрної галузі.

Вкрай важливим є впровадження системи оцінювання ефективності державної підтримки агросектору, яка дозволяє своєчасно виявляти та коригувати недоліки існуючих механізмів. Це включає як кількісні, так і якісні показники, що відображають не лише економічні результати (підвищення врожайності, зменшення витрат на виробництво, зростання доходів аграріїв), а й соціально-економічні наслідки (створення нових робочих місць, розвиток сільських територій). Оцінка ефективності дозволяє своєчасно коригувати політику державної підтримки, сприяючи сталому розвитку аграрної галузі.

Перспективи подальших досліджень повинні охоплювати як теоретико-методичні, так і прикладні аспекти моделювання сценаріїв державної підтримки аграрного сектору. У цьому контексті доцільно поглибити вивчення ефективності існуючого інструментарію державного регулювання агросектора, а також обґрунтування нових трансформацій аграрної політики, які враховують сучасні економічні, технологічні, соціальні та інші виклики і шоки.

Література

1. Грабовський Д. О. Еволюція теоретичних поглядів на формування державної підтримки розвитку аграрного сектору економіки. *Академічні візії*. 2023. № 21. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/530>
2. Lupenko Yu., Khodakivska O., Nechyporenko O., Shpykuliak O. The state and trends of agricultural development in the structure of the national economy of Ukraine. *Scientific Horizons*. 2022. Vol. 25. No (6), С. 121–128. [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.121-128](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.121-128).
3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Юрків Н. Я. Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості та АПК на регіональному рівні. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 90–101.
4. Латинін М., Харченко Т. Результативність функціонування фінансового-економічного механізму державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору економіки України. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 3(9). С. 68–86.
5. Лемішко О. О. Державна фінансова політика відтворення капіталу в аграрному секторі економіки. *Бізнес Інформ*. 2019. Вип. 6. С. 146–154.
6. Осіпова А. А. Напрями державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2020. № 4. URL : <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2020/4/5883>
7. Панухник О. В. Напрями та шляхи трансформації державної підтримки суб'єктів аграрної сфери України. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2017. Вип. 1. С. 5–10.
8. Прунцева Г. О. Аналіз ефективності державної підтримки сільськогосподарських підприємств. *Економіка і організація управління*. 2020. № 1(37). С. 79–88.
9. Петлюк Л. О., Медведкова Н. С. Державна підтримка у забезпеченні розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 105–111.
10. Свистун Л. А., Попова Ю. М., Штепенко К. П. Державне регулювання аграрного сектору економіки в контексті забезпечення завдань сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=837>
11. Галанець В. В. Необхідність забезпечення державної підтримки аграрного сектору економіки у воєнних умовах. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 2. С. 42–48.
12. Vdovenko N. M., Korobova N. M. Methods of stateregulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. *Wspolraca Europejska*. 2015. № 3(3). Vol. 3. P. 68–80.
13. Васильєва Л. М. Державна підтримка аграрного сектору економіки країни в умовах функціонування в складі СОТ як основа забезпечення продовольчої безпеки. *Modern Economics*. 2019. № 17. С. 55–60.
14. Залізнюк В. П. Державна підтримка аграрного сектору економіки країни як основа забезпечення продовольчої безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 123–127.
15. Хомаківська О.В., Климчук О.В. Державне регулювання конкурентоспроможного виробництва біопалив: світовий досвід та дороговкази для України. *Використання альтернативних джерел енергії в умовах розвитку сільських територій: монографія*. Полтава, 2019. 276 с.
16. Klymchuk O.V., Khodakivska O.V. Regulatory policy of competitive biofuel production in Ukraine. *Економіка АПК*. 2019. № 5. С. 6–14.

17. Khodakivska O.V. Economic incentives as a tool for regulation ecologization of agricultural land. *Ekonomika APK*. 2015. № 8. С. 27–32.
18. Ходаківська О.В., Бігдан О.В. Державне регулювання екологізації аграрної сфери. *Формування стабільного розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації* : зб. наук. праць за мат. конф. 13–14 груд. 2012 р. Луганськ, 2012. С. 335.
19. Ходаківська О.В., Корчинська С.Г. Світова практика державного регулювання та підтримки органічного виробництва. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка*. 2011. Вип. 113. С. 418–423.
20. Ходаківська О.В. Інституціональні засади регулювання органічного сільського господарства: європейська практика. *Органічне виробництво і продовольча безпека* : міжн. наук.-практ. конф. Житомир, 2020. С. 16-21.
21. Барабаш Л.О. Державна підтримка галузі садівництва. *Зб. наук. пр. Уманського нац. ун-ту садівництва*. Умань : УНУС, 2013. Вип. 82. С. 264–270.
22. Сاینський Д.А. Оцінка результативності заходів державної підтримки вітчизняного хмелярства. *Вісник ЖДТУ*. 2014. № 1 (67). С. 185–193.
23. Методичні рекомендації щодо розроблення структурно-концептуальної моделі забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору та гарантування продовольчої безпеки України в умовах поширення COVID-19 та обмежувальних карантинних заходів: методичні рекомендації / Ходаківська О.В., Патики Н.І., Пугачов М.І., Шпикуляк О.Г., Могильний О.М., Тулуш Л.Д., Грищенко О.Ю. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2021. 76 с.
24. Skydan, O., Khodakivska, O., Bugaychuk, V., Grabchuk, I., Brodsky, Y. Post-war Development of Ukraine's Economy in the Context of Accelerated Integration into the European Union. In: Alareeni, B., Elgedawy, I. (eds) Opportunities and Risks in AI for Business Development. Studies in Systems, Decision and Control, 2024. Vol 545. pp. 711-723. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-65203-5_62
25. Тулуш Л., Радченко О. Фінансова підтримка агросектору України для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. *Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць*. 2022. Вип. 2 (45). С. 176-189. DOI: <https://doi.org/10.17721/tppe.2022.45.17>

References

- Grabovsky, D. O. (2023). Evolution of theoretical views on the formation of state support for the development of the agricultural sector of the economy. *Academic visions*. no. 21. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/530>
- Lupenko, Yu., Khodakivska, O., Nechyporenko, O., Shpykuliak, O. (2022). The state and trends of agricultural development in the structure of the national economy of Ukraine. *Scientific Horizons*. Vol. 25. No (6), P. 121–128. [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.121-128](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.121-128).
- Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Yurkiv, N. Ya. (2012). Institutional support for expanding the financial capabilities of industrial and agro-industrial enterprises at the regional level. *Finance of Ukraine*. no. 3. P. 90-101.
- Latynin, M., Kharchenko, T. (2021). The effectiveness of the functioning of the financial and economic mechanism of state regulation of the sustainable development of the agricultural sector of the economy of Ukraine. *Scientific Bulletin: State Administration*. no. 3(9). P. 68-86.
- Lemishko, O. O. (2019). State financial policy of capital reproduction in the agricultural sector of the economy. *Business Inform*. Issue 6. P. 146-154.
- Osipova, A. A. (2020). Directions of state financial support for agricultural enterprises. *International scientific journal «Internauka»*. Series: «Economic Sciences». no. 4. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2020/4/5883>
- Panukhnyk, O. V. (2017). Directions and ways of transformation of state support of subjects of the agricultural sphere of Ukraine. *Current problems of innovative economy*. Issue 1. P. 5-10.
- Pruntseva, G. O. (2020). Analysis of the effectiveness of state support for agricultural enterprises. *Economics and management organization*. no. 1(37). P. 79-88.
- Petlyuk, L. O., Medvedkova, N. S. (2021). State support in ensuring the development of the agricultural sector of the economy of Ukraine. *Economy and State*. no. 2. P. 105-111.
- Systun, L. A., Popova, Yu. M., Shtepenko, K. P. (2020). State regulation of the agricultural sector of the economy in the context of ensuring sustainable development objectives. *Effective Economy*. no. 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=837>
- Galanets, V. V. (2022). The need to provide state support for the agricultural sector of the economy in wartime. *Tavria Scientific Bulletin. Series: Public Management and Administration*. no. 2. P. 42-48.
- Vdovenko, N. M., Korobova, N. M. (2015). Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. *Wspolraca Europejska*. no. 3(3). Vol. 3. P. 68-80.
- Vasilyeva, L. M. (2019). State support for the agricultural sector of the country's economy in the conditions of functioning within the WTO as the basis for ensuring food security. *Modern Economics*. no. 17. P. 55-60.
- Zaliznyuk, V. P. (2019). State support for the agricultural sector of the country's economy as the basis for ensuring food security. *Investments: practice and experience*. no. 3. P. 123-127.
- Khodakivska, O.V., Klymchuk, O.V., O.B. (2019). State regulation of competitive biofuel production: world experience and guidelines for Ukraine. Use of alternative energy sources in the context of rural development: monograph. Poltava. 276 p. P. 47-57.
- Klymchuk, O.V., Khodakivska, O.V. (2019). Regulatory policy of competitive biofuel production in Ukraine. *Економіка АПК*. № 5. С. 6–14.
- Khodakivska, O.V. (2015). Economic incentives as a tool for regulation ecologization of agricultural land. *Ekonomika APK*. 2015. № 8. С. 27–32.
- Khodakivska, O.V., Bigdan, O.V. (2012). State regulation of the greening of the agricultural sector. *Formation of stable development of the agricultural economy in the context of globalization: collection of scientific papers for the conference of December 13–14, 2012, Lugansk*, P. 335.

-
19. Khodakivska, O.V., Korchynska, S.G. (2011). World practice of state regulation and support of organic production. *Bulletin of the Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petro Vasylenko*. Vol.113. P. 418–423.
20. Khodakivska, O.V. (2020). Institutional principles of regulation of organic agriculture: European practice. *Organic production and food security: international scientific and practical conference*. Zhytomyr. P. 16-21.
21. Barabash, L.O. (2013). State support for the horticultural industry. Collection of scientific works of the Uman National University of Horticulture. Uman: UNUS. Vol. 82. P. 264–270.
22. Sainsky, D.A. (2014). Assessment of the effectiveness of state support measures for domestic hop growing. *Bulletin of ZhDTU*. Vol. 1 (67). P. 185–193.
23. Khodakivska, O.V., Patyka, N.I., Pugachov, M.I., Shpykulyak, O.G., Mohylnyi, O.M., Tulush, L.D., Hryshchenko, O.Yu. (2021). Methodological recommendations for the development of a structural and conceptual model for ensuring sustainable development of the agricultural sector and guaranteeing food security in Ukraine in the context of the spread of COVID-19 and restrictive quarantine measures: methodological recommendations. Kyiv: NNC "IAE". 76 p.
24. Skydan, O., Khodakivska, O., Bugaychuk, V., Grabchuk, I., Brodsky, Y. (2024). Post-war Development of Ukraine's Economy in the Context of Accelerated Integration into the European Union. In: *Alareeni, B., Elgedawy, I. (eds) Opportunities and Risks in AI for Business Development. Studies in Systems, Decision and Control*. Vol 545. pp. 711-723. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-65203-5_62.
25. Tulush, L., Radchenko, O. (2022). Financial support for the agricultural sector of Ukraine to ensure food security under martial law. *Theoretical and applied issues of economics. Collection of scientific papers*. 2022. Vol. 2 (45). P.176-189. DOI: <https://doi.org/10.17721/tppe.2022.45.17>